TRATAMENTUL CONSOANELOR LABIALE ÎN GRAIUL DIN MĂRGINIMEA SIBIULUI

Vasile URSAN
(Universitatea „Lucian Blaga“ din Sibiu)

Una dintre cele mai importante caracteristici ale graiului din Mărginimea Sibiului o constituie *palatalizarea labialelor*. În mod curent, prin aceasta se înţelege transformarea oclusivelor labiale *p, b, m* şi a fricativelor labiodentale *f* şi *v* în consoane palatale, atunci când sunt urmate de *i̯e*, *i̯a* (< *é*, *ĕ́*), de *ī* (< *i* lung latin) sau de *i* flexionar: *pi̯atră* > *ki̯átră, bine* > *ǵine, mi̯el* > *ńel*^{u}, *fir* > *hir*^{u}, *visez* > *yisăz*^{u}. Modificarea se explică prin dezvoltarea unui element fricativ palatal după labială: *h́* în cazul labialelor surde şi *y* la cele sonore[1]. Majoritatea cercetătorilor sunt de acord că fenomenul s-a produs în etape, fiecare membru al seriei fiind alterat în mod independent[2]. Fazele acestui proces pot fi notate astfel:

a) *p, b, m, f, v* (+ *i̯e, i̯a, i, i* flexionar) > *ph́, by, my, fh́, vy*;

b) *ph́, by, mỹ* > *pḱ, bǵ, mń*;

c) *pḱ, bǵ, mń, fh́, vy* > *ḱ, ǵ, ń, h́, y*;

[1] Cf. Alexandru Lambrior, *Du traitement des labiales,* ***p, b, v, f*** *dans le roumain populaire*, în „Romania”, 1877, 6, p. 443-446; Wilhelm Meyer-Lübke, *Palatalizarea labialelor,* în DR, II, 1922, p. 1-19; Al. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, Paris, 1926, p. 87-91; idem, *Istoria limbii române*: IV. *Româna comună*, V. *Limbile vecine*, VI. *Istoria limbii române din secolul al XIII-lea până la începutul secolului al XVII-lea*, Bucureşti, EŞ, 1966, p. 85-89, 111, 244-245; idem, *ILR*, p. 367-369, 619-621; Ivănescu, *Problemele capitale*, p. 158-159; Macrea, *Probleme de fonetică,* [Bucureşti], 1953, p. 89; Emanuel Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne,* Bucureşti, 1968, p. 119-121; Marius Sala, *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, EA, 1970, p. 28-29; Gheţie, Mareş, *Graiurile dacoromâne*, p. 117.

[2] Cf. Macrea, *op. cit.*, p. 45-52; Rosetti, *ILR*, p. 619; Sala, *op. cit.*, p. 28.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

d) *y* > *ǵ*[3].

Ele fiind succesive, se poate afirma că într-un dialect (sau grai) în care există faza *ḱ, ǵ, ń, ĺ, y*, palatalizarea este mai veche decât în alt dialect (sau grai) în care aflăm forma *pḱ, bǵ, mń* etc.[4].

În dacoromână palatalizarea labialelor nu este un fenomen general, având în vedere că nu apare pe întreg teritoriul în care se vorbeşte acest idiom şi nu se manifestă nici în acelaşi stadiu la toate consoanele labiale. Astfel, acestea rămân nealterate (ca în limba literară) în graiurile bănăţene, în aria sudică a Crişanei, în graiurile din Muntenia centrală şi de vest. Labialele se palatalizează în graiurile moldoveneşti, maramureşene, în cele din jumătatea nordică a Crişanei, în graiurile transilvănene de centru şi sud, precum şi, parţial, în cele din Muntenia estică, dar în stadii diferite[5]. Alterarea labialelor a început cu *f*, elementul cel mai slab al seriei şi s-a continuat cu celelalte consoane[6].

Dacă asupra felului în care s-a produs palatalizarea labialelor există un consens între cercetători, în ceea ce priveşte vechimea fenomenului, părerile sunt împărţite.

Emil Petrovici crede că fenomenul e foarte vechi în limba română, moştenit din tracă[7].

Sextil Puşcariu, Dimitrie Macrea, G. Ivănescu şi Vasile Frăţilă consideră că palatalizarea labialelor este străveche, datând chiar din epoca românei comune[8]. Pe de altă parte, Al. Rosetti, Emanuel Vasiliu, Marius Sala, Matilda Caragiu-Marioţeanu etc. sunt de părere că palatalizarea ar fi mult mai recentă,

---

[3] Cf. Vasiliu, *op. cit.*, p. 119; vezi şi Caragiu, *Compediu,* p. 162; Rosetti, *ILR*, p. 368; Ivănescu, *Problemele*, p. 156.

[4] Cf. Macrea, *Palatalizarea labialelor*, p. 156; Ivănescu, *op. cit.*, p. 159; idem, *ILR*, p. 332; Vasiliu, *op. cit.*, p. 120.

[5] Cf. Macrea, *Palatalizarea labialelor*, h. 1, PICIOR, PIEPT, după *ALR I*; h. 1.a., PICIOR PIEPT, după *WLAD*; h. 2, ALB, OBIALĂ; h. 3. MIERCURI, după *ALR I*; h. 3.a. MIERCURI, după *WLAD;* h. 4, FIN. FIER, după *ALR I;* h. 4.a, FIER, după *WLAD;* h. 5. VIŢEL, VIER, după *ALR I;* h. 5.a, VIŢEL, după WLAD; vezi şi *ALRM I*, h. 84, *Palatalizarea lui* ***p*** *în PICIOR*; h. 102, *Palatalizarea lui* ***b*** *în ŞTIRBI*; h. 30, *Palatalizarea lui* ***m*** *în LACRĂMI*; h. 304, *Sunetul* ***f*** *în FINĂ*; h. 391, *Sunetul* ***v*** *în VIU*; cf. şi Caragiu, *Compediu,* p. 159; Frăţilă, *Târnave*, p. 60-70; idem, *Probleme de dialectologie*, p. 147, 157.

[6] Cf. Lambrior, *op. cit.*, p. 443-446; Rosetti, *ILR*, p. 368-369, 470-471; Vasiliu, *op. cit.*, p. 121.

[7] Emil Petrovici, *Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba română*, în SCL, I, 1950, 2, p. 214.

[8] Cf. Puşcariu, *LR*, p. 102-103; idem, *Pe marginea cărţilor*, în DR, VIII, p. 310; Macrea, *op. cit.*, p. 158-159; Ivănescu, *Problemele capitale*, p. 173 ş.u.; idem, *ILR*, p. 332-333. Vezi şi Vasile Frăţilă, *Un fenomen fonetic dialectal* ***s > ş, z > j*** *în unele grupuri consonantice urmate de sunete palatale*, în LR, XXV, nr. 2, p. 213; idem, *Târnave*, p. 70, 107, nota 83, 108, nota 90.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

„cu puțin anterioară secolului al XVI-lea, în dacoromână şi sensibil mai veche în aromână şi meglenoromână, dar posterioară secolului al X-lea“[9].

În graiul din Mărginimea Sibiului, palatalizarea labialelor se produce în întreaga serie având (aproape) acelaşi stadiu în toată aria cercetată: *p > ƙ, b > ǵ, m > ń, f > ƚ́, v > y* (*ǵ*). În câteva localități (Jina, Rod şi Tilişca) am întâlnit şi formele: *p > pƙ, b > bǵ, m >mń*. În graiul băieşilor din Jina se palatalizează *p (>ć), f (>ŝ), v (>ẑ)*, dar nu în toate cuvintele în care sunt urmate de *iot*, celelalte labiale rămânând nealterate.

p

În toate aşezările cercetate, *p + i̯e, i̯a > ƙ*: *ƙátră, ƙéle, ƙeptár*$^{i̯u}$, *ƙert*^{u}, *ƙerdút*^{u}, *ƙédecă, ƙ̣érsăcă (ƙersăcă), ƙépten*^{u} *(ƙępten*^{u}*)* etc.

P + i (< *i* lung latin, dintr-un *i* secundar — *picior* < lat. *petiolus* — sau dintr-un *i* în elementele de origine slavă) > *ƙ*: *ƙiĉór*^{u}, *ƙípă*$^{i̯u}$, *ƙímniță, ƙítă* (< *pítă*) „pâine“, *a toƙi* etc.

Urmat de *i* flexionar, *p > ƙ*: *stuƙ, tălƙ, ruƙ, hulƙ „vulpi“, şerƙ, areƙ, graƙ* etc.

Stadiul *pƙ* l-am notat în unele cuvinte la Jina, Rod şi Tilişca: *lupƙ, pƙátră, copƙíl*^{u}, *copƙílă, pƙéle, pƙiĉor*^{u}, *pƙită* etc.[10].

Gustav Weigand a înregistrat şi el, în ancheta efectuată în unele localități din Mărginime (punctul 115, Răşinari, 116, Poplaca, 117, Sălişte, 118, Rod, 120, Poiana Sibiului), stadiul *ƙ*: *ƙept* şi *ƙepten*, iar la Rod a notat şi faza *pƙ*[11].

Acelaşi stadiu final, *ƙ*, a fost notat şi de Axente Banciu pentru Sălişte, de Victor Păcală pentru Răşinari, de Eugen Tănase la Poiana[12]; Pentru Jina, Şandru şi Brânzeu au înregistrat ambele forme: *ƙ* şi *pƙ*, chiar la acelaşi subiect şi în acelaşi context[13].

---

[9] Rosetti, *ILR*, p. 619, 368, 470; Cf. şi Vasiliu, *op. cit.*, p. 120-121; Sala, *op. cit.*, p. 28-29; Caragiu, *Compediu*, p. 159, 168; Gheție, Mareş, *op. cit.*, p. 117, 119, 122. În legătură şi cu alte păreri emise asupra palatalizării labialelor cf. Macrea, *Probleme de fonetică*, p. 43-52; Ivănescu, *Problemele capitale*, p. 168-170.

[10] La Tilişca, stadiul *pƙ* se întâlneşte rar, mai ales în vorbirea femeilor bătrâne, iar în Sălişte, Galeş şi Vale, în graiul familiilor de jinari şi rodeni stabilite aici. Cf. şi Şandru, Brânzeu, *op. cit.*, p. 21; vezi şi *ALRR – Transilvania*, II, h. 173, PICIOR, h. 241, COPIL; vezi şi aici h. 1.

[11] G. Weigand, *Körösch- und Morosch-Dialekte*, p. 263; vezi şi Macrea, *Palatalizarea labialelor*, h. 1.a.

[12] Cf. Banciu, *op. cit.*, p. 187; Păcală, *Răşinari*, p. 127; Tănase, *Poiana*, p. 29; Ursan, *Aspecte ale graiului*, p. 336; idem, *Nume de locuri*, p. 16, 56, 83, 105, 127, 157; Matei, Ursan, Bogdănel, *Jina*, p. 30.

[13] Cf. Şandru, Brânzeu, *Jina*, p. 21, 43, 51, textul XXXV, 56, textul: XLVII, XLIX.

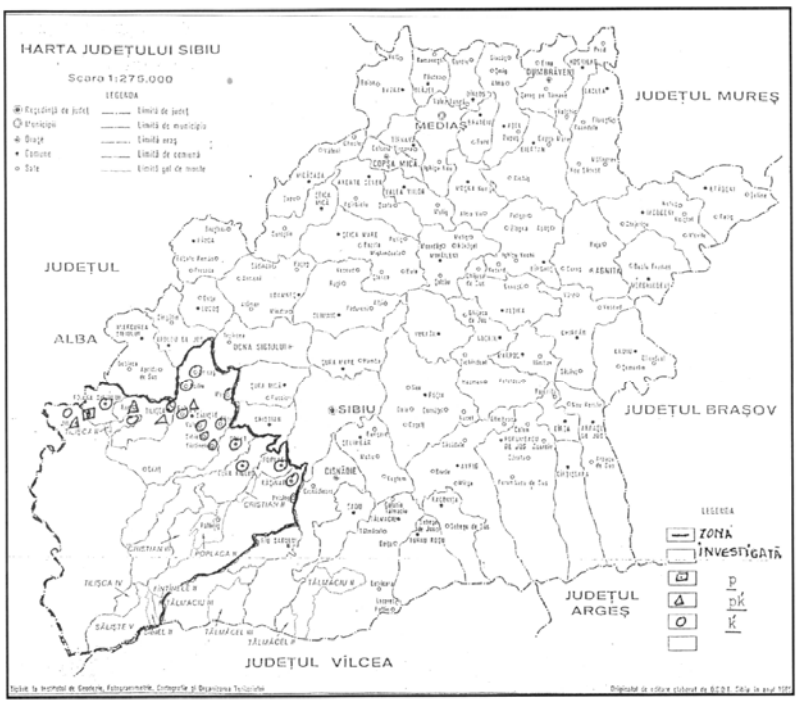
BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

Aria transilvăneană în care *p* se palatalizează în stadiul *ќ* este cuprinsă între cursul Mureşului, de la izvoare până la vest de Alba Iulia (ca limită nordică) şi Carpaţii Meridionali la sud. La nordul acesteia se află o altă arie, şi ea foarte largă, în care alături de *ќ* se menţine şi labiala *p*[14].

În graiul băieşilor din Jina, în care, de regulă, consoanele labiale nu se alterează, am înregistrat, în unele cuvinte, *ć* în locul lui *p*: *ćept*^{u}, *ćaptîn*^{u}, *ćătră, ćeptár*^{iu} etc. Fonetismul acesta se poate explica prin faptul că în graiul acestei populaţii, oclusivele palatale *ќ* şi *ģ* devin africate: *ќ* > *ć, ģ* > *đ*. Întrucât jinarii (şi mărginenii, în general) palatalizează pe *p* la *ќ*, consoana palatală provenită din *p* + *iot* a fost supusă şi ea aceluiaşi tratament ca şi palatala normală: *ќ* > *ć*: *pi̯ept* > *ќept*^{u} > *ćept*^{u}; *pi̯átră* > *ќátră* > *ćátră* etc. Aici nu este vorba de o influenţă a vreunui grai, ci de un fenomen intern, o extindere a trecerii oclusivelor palatale în africate prepalatale şi la *ќ* < *p* + *i̯e, i̯a, i*. Această modificare fonetică, se pare, este într-o fază incipientă, iar evoluţia ei incertă, deocamdată, având în vedere atât influenţa graiului din Mărginime asupra celui vorbit de băieşi, cât, mai ales, presiunea exercitată de limba literară asupra graiurilor dacoromâne.

[14] Cf. Macrea, *op. cit.*, h. 1 şi h. 1.a; Frăţilă, *Târnave*, p. 62, 66.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

Harta lingvistică nr. 1. Sunetul *p* în PIELE.

Fenomenul africatizării palatalelor este specific graiului din nord-estul Transilvaniei[15], ca şi unei arii dialectale de tranziție (restrânsă), cuprinsă între Valea Crişului Alb, la nord, linia Ineu — Şiria — Arad, la vest, până la est de Brad şi Deva; ea mai cuprinde nord-estul Banatului şi o parte din Țara Hațegului[16]. Având în vedere şi alte caracteristici ale graiului băieşilor din Jina, pe care le întâlnim şi în aria amintită, considerăm că această populație a fost colonizată în Mărginime din zona formată de sud-estul Crişanei, nord-estul Banatului şi sud-vestul Transilvaniei.

b

[15] Cf. Țâra, *op. cit.*, p. 349; I. Pătruț, *Velarele labialele şi dentalele palatalizate*, în DR, X, 2, p. 303-304; Istrate, Turculeț, *Bistrița-Năsăud*, p. 198-199; Grigore Rusu, *Oclusivele palatale [ḱ] şi [ǵ] în graiurile dacoromâne*, în CL, XVIII, 1973, 2, p. 227-230; Dorin Urițescu, *Observații asupra unor fenomene fonetice dialectale româneşti: e > ie; ḱ, ǵ >č, đ*, în SCL, XXIII, 1972, 2, p. 159-165.

[16] Cf. *NALR-Banat*, I, h. 11, FURCA PIEPTULUI; h. 93, CAPĂTUL PIEPTULUI; *TDR*, p. 286; Frățilă, *Probleme de dialectologie,* p. 115.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

B + i̯e, i̯a > ǵ: *oǵálă, ǵată* „biată“, *ǵet*^{u}, *bărǵíie* etc.

B + i > ǵ: *ǵíne, alǵínă, ǵic*$\hat{}^{u}$ „bici“, *ǵíbol*^{u}, *ǵíboliță, ǵíruie* etc.

B + i flexionar *> ǵ*: *alǵ, bunǵ* (< *búmbi*) „nasturi“, *corǵ, cêrǵ, întréǵ* „întrebi“, *porúnǵ* (< *porúmbi*) „porumbei“, *uorǵ* „orbi“ etc.

În verbele de conjugarea a IV-a, terminate în *-bi, b + e > ǵ*: *scoǵesc*^{u} „scobesc“, (mă) *grăǵesc*^{u} „mă grăbesc“, *vorǵesc*^{u} etc.

În localitățile Jina şi Rod, paralel cu *ǵ* (< *b + ia, ie, i, e*) circulă forma *bǵ*. De multe ori, ambele forme sunt utilizate de acelaşi vorbitor[17].

Arealul transilvănean în care *b + ia, ie, i, e > ǵ* este aproape acelaşi cu trecerea lui *p* la *k* în condiții identice, aşa cum şi aria lui *bǵ* se suprapune peste cea a lui *pk*[18].

Axente Banciu consideră excepții cuvintele: *biserică, biblie, birt* etc.[19]. În graiul băieşilor *b* nu se alterează, indiferent de complexul fonetic în care se află.

m

M + i̯e > ń: *ńel*^{u}, *ńelúță, ńércur*^{i}, *ńez*^{u}, *ńérlă* (*nírlă*) etc.

M urmat de *i̯a*, de asemenea, trece la *ń*: *ńauă* „mia“, *ń-am* (adus) „mi-am adus“, *ańázăț*) (*ańázăț*), (să) *ńaună* etc.

M + i > ń: *ńic*^{u}, *ńíşcă*, *luńínă, ńirós*^{u}, *ńinúne, ńire, ńireasă, ńíriște, ńińíc*^{u} etc.

M + i flexionar *> ń*: *poń, dorń, lácrăń, pălń* etc.

În graiul din localitățile Jina şi Rod se întâlneşte şi stadiul *mń* în palatalizarea lui *m*: *mńírlă, mńireásă, lumńínă, mńérță* „mierță“ etc.[20].

---

[17] Vezi şi Şandru, Brânzeu, *Jina*, p. 21, p. 55, textul XLVI:
"Rămîi stînă sănătoasă,
Că io mă mai duc acasă.
- Cîne te-o mai mătura?
- Da vrabǵiia cu coada";
p. 56, textul XLIX: "*S-o vorǵit să mă d-omoare*". Ambele texte au fost înregistrate de la acelaşi informator, Mărie Sava, 64 de ani; vezi şi aici h. 2.

[18] Cf. Macrea, *op. cit.*, h. 1 şi 1.a; Frățilă, *Târnave*, p. 62-66.

[19] Cf. şi Banciu, *op. cit.*, p. 187; Păcală, *Răşinari*, p. 127.

[20] Cf. şi Şandru, Brânzeu, *op. cit.*, p. 21; la p. 56-57 în textul XLIX "Miorița" aflăm ambele stadii ale palatalizării lui *m*: *ń* şi *mń*, la acelaşi informator, în acelaşi context:
"S-aud^{u} *băcîile smolind*^{u}
Clópote pe oi̯ sunînd^{u}
***Şi mńioriță** ş́gerînd*^{u}...
*Ce ț-î ți̯ie **ńioré***
De tu că ieşti trist-aşe?".

BDD-V1915 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

Axente Banciu şi V. Păcală consideră drept excepţii cuvintele *familie, minte, aminte, smintit* etc.[21].

În graiul băieşilor *m* + *i̯a, i̯e, i*, nu se alterează.

Aria ardelenească în care *m*, prin palatalizare, trece la *ń* este aproape aceeaşi în care *p* şi *b*, în aceleaşi condiţii trec la *ќ*, respectiv *ǵ*[22].

f

F + *i̯a, i̯e* > *ћ*, în toate localităţile anchetate: *ћer*^{u}, *ћerb*^{u}, *ћerǵ, ћără, ћére* etc.

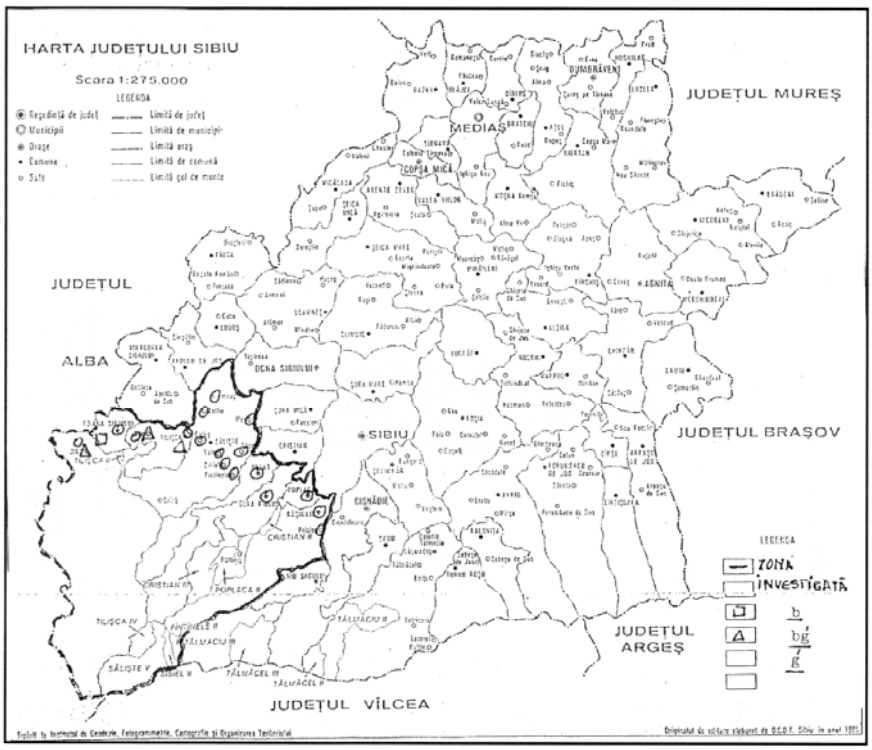
F urmat de *i* > *hћ*: *ћir*^{u}, *ћin*^{u}, *ћínă, ћicát*^{u}, *trandahir*^{u}, *ћiór*^{u} „fior“, *ћ́ioáre* „fioare“ etc.[23].

În graiul băieşilor din Jina am notat două feluri de rostire pentru *f* + *i̯a, i̯e, i,* şi anume:

- rostirea dură a lui *f*: *férbe, fére, feáră, fertúră, trandafír* etc. Această tendinţă de depalatalizare a labialelor (pe care o întâlnim în graiul acestei populaţii şi la ceilalţi membri ai seriei) este considerată ca o trăsătură specifică a subdialectului bănăţean şi pe care Emil Petrovici o explică printr-o influenţă externă[24].

[21] Cf. Banciu, *op. cit.*, p.188; Păcală, *op. cit.*, p. 128. Şi în acest caz, ca şi în cel al cuvintelor *biserică, biblie* etc., nu sunt îndeplinite condiţiile pentru palatalizarea labialelor.
[22] Cf. Frăţilă, *Târnave*, p. 63.
[23] Vezi şi Banciu, *op. cit.*, p. 187; Păcală, *op. cit.*, p. 127.
[24] Cf. *TDR*, p. 249; Frăţilă, *Probleme de dialectologie*, p. 115; Emil Petrovici, *"Depalatizarea" consoanelor înainte de* ***e*** *în Muntenia, sud-estul Transilvaniei şi în dialectul istroromân*, în Petrovici, *Studii*, p. 61-73.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

Harta lingvistică nr. 2. Sunetul *b* în BINE.

- *f* + *i̯a, i̯e, i* > *ŝ*: *ŝicát*^{u}, *ŝérbe, ŝártâ, trandaŝír*^{u} etc. Acest fonetism este prezent şi în graiul unor localităţi de pe valea inferioară a Târnavelor: Biia, Lunca Târnavei, Sâncel, Iclod, Crăciunelul de Jos, Bucerdea Grânoasă, Mihalţ[25]. Trecerea lui *f* + *i̯a, i̯e, i* la *ŝ* este specifică graiului din Transilvania de nord-est şi celui din Moldova de nord[26], dar o aflăm şi într-o arie mică din zona de tranziţie din sud-estul Crişanei, nord-estul Banatului şi sud-vestul Transilvaniei, de unde este originară această populaţie[27].

v

V + *i̯e* > *y* în toate localităţile cercetate: *yérme, yern*^{i}*, yer*^{u} „vier“, *yéşpe, yespári̯u, yézure* etc.

[25] Cf. Frăţilă, *Târnave*, p. 63.
[26] Cf. Ţâra, *op. cit.*, p. 353; Frăţilă, *Probleme de dialectologie*, p. 167; *TDR*, p. 214-215, 287; vezi şi *ALRM I*, h. 70, FIERE, h. 301, FIN, h. 304, FINĂ.
[27] Cf. *TDR*, p. 287; *ALRM I*, I, p. 70; *NALR-Crişana*, p. 115, 118.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

Urmat de *i*, *v* trece la *y*: *yin*^{u} „vin“, *yiţá(uă) yiţắ, yiţắl*^{u}, *yiţă de yiie, visắz*^{u} *(yisắd*^{u}*)* etc.

V + i flexionar devine *y: mórcoy, bólnay, cîtay* (< *citavi*) „sănătos, întreg“ etc.

V + i > y în forme ale verbului *a lovi: loyésc*^{u}*, loyéşt*^{i}*, loyéşte, loyim*^{u} etc.

Menţionăm că în toate localităţile anchetate se observă tendinţa de transformare a lui *v + ia, ie, i* în *ǵ*, prin stadiul *y*: *vifor > yífor > ǵífor*^{u}; *vişin > yíşin*^{u}*>ǵíşin*^{u}; *visez > yisắz*^{u} *(yisăḑ*^{u}*) > ǵisăz*^{u} *(ǵisăd*^{u}*)*; *víte > yíte > ǵíte*; *viţea > yiţá(u̯ă) (yiţắ) > ǵiţá(u̯ă)* (*ǵiţắ*); *viţel > yiţắl*^{u} *> ǵiţắl*^{u}*; vie* (adj.) *> yíi̯e> ǵíie*; *vie* (subst.) *> yii̯e > ǵii̯e; stávilă > stáyilă > stáǵilă*; *vino > yínă > ǵină* etc.[28]. Ambele forme palatale (*y* şi *ǵ*) circulă concomitent şi nu de puţine ori sunt prezente în vorbirea aceleiaşi persoane[29].

În localităţile Sălişte, Galeş, Tilişca, Rod, Poiana, Jina am notat termenul *ǵers*^{u} „textul unui bocet“, care presupune o formă iniţială *viers*[30]. În toată zona cercetată circulă cuvântul *ţắǵe* „tub cilindric, din lemn de soc, aproximativ de lungimea unui creion, pe care se înfăşoară fire textile şi care se foloseşte la războiul de ţesut“; acesta provine dintr-un *ţévie* (<v.sl. *cĕvĭ*) în care *v + i̯e > ǵ*[31].

În unele forme ale verbului *a veni*, *v* (+*i*) iniţial se păstrează nealterat: *(am) vinit*^{u}*, (o) vinit*^{u}*,* iar uneori dispare: *am init*^{u} (< *am yinit*^{u} < *am venit*).

În *vulpe* şi *volbură, v > h: húlpe, hólbură*; la Răşinari am notat şi *volvură* „volbură“[32], în care avem de-a face cu o asimilare: *v – b > v – v.*

Ca şi în cazul labiodentalei *f*, am notat, în graiul băieşilor, două pronunţii pentru *v + iot*:

- una dură, nepalatalizată: *viţắl*^{u}*, visắd*^{u}*, víşîne, verme, lovắsc*^{u} etc.;

---

[28] Cf. şi Banciu, *op. cit.*, p. 187; Păcală, *Răşinari*, p. 128; Şandru, Brânzeu, *Jina*, p. 21, 39; Ursan, *Aspecte ale graiului*, p. 336. Fenomenul e marcat şi în toponimia zonei; cf. Tănase, *Poiana*, p. 10, ***Dúmbrăviţa*** [*Dúmbrăyiţa*], p. 16, ***Sub Dumbrăvi*** [*Su Dumbrăy*], p. 18, ***Dumbrăvi*** [*Dumbrăy*], p. 22 ***Práveţ*** [*Práyiţ*]; Ursan, *Nume de locuri*, p. 76 ***Sub Viile Vălii*** [*Su ǵii̯ile văli*]; p. 77, ***În Vii*** [*ǵii̯*]; p. 100 ***(La) Víşini*** [*ǵíşini*] etc. Cf. şi *ALRR-Transilvania*, h. 187.

[29] Vezi şi Şandru, Brânzeu, *Jina*, p. 21; p. 42, textul XI:

"*Cîn să iyeste'n uşa şurii,*
Stai să iei mukea săcurii,
S-o loyeşti în čeriu ǵurii",

p. 43, textul XVI: *"Moraru o văst iale, frumuşele, şi aşe cînta de fainŭ, că o dzîsŭ că nu ştie* ***gisat-o****, o kiar o audzîtŭ".* Informator pentru ambele texte Ioana Gağea, 44 de ani.

[30] Acest *ǵers*^{u} este compus de bocitoare pentru fiecare mort în parte.

[31] Termenul este curent şi în graiul de pe valea inferioară a Târnavelor; cf. Frăţilă, *Târnave*, p. 65.

[32] Cf. şi Păcală, *op. cit.*, p. 128.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

- şi o a doua în care *v* trece la *z*, dar nu în toate cazurile: *ẑérme, ẑiţắl*$^{\mu}$, *zisắd*$^{\mu}$ etc. Fonetismul *ẑ* a fost înregistrat şi pe Valea Târnavelor, în Biia, Pănade, Iclod, Spini, Sâncel, Mihalţ, Crăciunelul de Jos şi Bucerdea Grânoasă: *zer*$^{\mu}$, *zérme, zerń* etc.[33]

Palatalizarea lui *v* în stadiul *z* o aflăm şi în Moldova, la nord de linia Bacău — Huşi, în graiul din Transilvania de nord-est, cât şi în aceeaşi arie de tranziţie, din sudul Crişanei, nord-estul Banatului şi sud-vestul Transilvaniei în care şi *f* + *iot* > *ŝ*[34].

Ca urmare a celor expuse mai sus, putem observa că fenomenul palatalizării labialelor, petrecut la întreaga serie, caracterizează graiul tuturor generaţiilor din aşezările mărginene[35].

Trecerea lui *p, b, m* + *iot* în *ḱ, ǵ, ń* se încadrează într-o arie foarte întinsă, „de o absolut perfectă identitate ca întindere pentru toate trei labialele — , cea mai îndepărtată de aria cu labialele nepalatalizate, şi cea care ne prezintă cele mai înaintate stadii de evoluţie: aria stadiilor *ḱ, ǵ, ń*, cuprinzând sud-estul Ardealului, estul Munteniei, Dobrogea, Moldova, estul Bucovinei şi Basarabia. Aceste trei particularităţi ale ariei, ne dovedesc, în modul cel mai evident că aici trebuie ca palatalizarea să aibă cea mai mare vechime“[36].

Aria labiodentalelor *f, v*, devenite *ĥ* şi *y*, are, cu aproximaţie, aceeaşi întindere. La nordul acesteia, în care avem *ḱ, ǵ, ń, ĥ, y* se găseşte o alta, de asemenea foarte întinsă, în care, alături de *ḱ, ǵ, ń,* se menţin şi labialele: *pḱ* (*pt', pĉ*), *bǵ* (*bd', bĝ*) şi *mń* şi în care *f, v* devin *ŝ, ẑ* [37].

În zona cercetată de noi, în localităţile Jina, Rod, Tilişca, în care se întâlnesc *pḱ, bǵ* şi *mń, f* şi *v* (+ *iot*) trec la *ĥ́* şi *y (ǵ)*, nu la *ŝ, ẑ*, pe care le aflăm doar în graiul băieşilor.

Asupra vechimii palatalizării labialelor în graiurile dintre Mureş şi Carpaţii Meridionali s-au emis multe păreri. Astfel, Alexandru Rosetti[38], în urma studierii textelor dacoromâne din secolele XIII–XVIII, consideră că fenomenul este

[33] Cf. Frăţilă, *Târnave*, p. 64.
[34] Cf. Ţâra, *op. cit.*, p. 353; Frăţilă, *Probleme de dialectologie*, p. 103, 167; *TDR*, p. 214-215, 287; cf. şi *ALRM I*, h. 107, VISEZ.
[35] Cu toate că am făcut referiri (şi vom face în continuare) şi la graiul băieşilor din Jina, considerăm că acesta nu este specific pentru Mărginimea Sibiului, fiind vorbit într-o enclavă de o populaţie colonizată aici.
[36] D. Macrea, *Palatalizarea labialelor*, p. 158; vezi şi G. Ivănescu, *Problemele capitale*, p. 166.
[37] Cf. Frăţilă, *Târnave*, p. 66.
[38] Cf. Rosetti, *ILR*, p. 368, 468, 470, 618-619.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

ulterior secolului al XVI-lea, când îl aflăm doar în textele din nordul Ardealului, Maramureş, Bucovina şi Moldova.

G. Ivănescu[39], acceptând teoria lui Gustav Weigand şi, ulterior, a lui Emil Petrovici, potrivit căreia graiurile din sudul Transilvaniei ar aparţine subdialectului muntean, afirmă că peste acestea s-au suprapus unele graiuri migrate din nord, care şi-au însuşit o serie de particularităţi muntene. Graiurile din sudul Transilvaniei, susţine lingvistul ieşean, mai ales cele din Ţara Oltului (în concepţia sa făgărăşenii trebuie să fi avut la început, un grai cu labiale nealterate) sunt venite din Munţii Apuseni. În favoarea afirmaţiilor sale aduce drept argumente existenţa stadiilor *pḱ, pt′* sau *t′*, precum şi falsele regresii de tipul *viezune.*

Realitatea lingvistică şi social-istorică din teren nu confirmă, însă, această teorie. Astfel, faptul că în majoritatea graiurilor din Transilvania de la sud de Mureş se întâlnesc stadiile *ḱ, ǵ, ń, ĺ, y*, pentru *p, b, m, f, v* urmate de *i̯a*, *i̯e*, *i* şi *i* flexionar, faptul că dentalele urmate de *e, i, i̯a* nu se alterează, păstrarea oclusivelor palatale *ḱ, ǵ* (spre deosebire de graiurile din nordul Mureşului unde labialele palatalizate au alte forme, dentalele se palatalizează, iar *ḱ, ǵ* se transformă în alte sunete) sunt realităţi care infirmă teoria lui G. Ivănescu.

În aceeaşi ordine de idei, fenomene fonetice cum sunt: propagarea lui *n* în *genúnchi, rărúnche*, conservarea lui *ă* în *păréche, păréte*, a lui *i* în *dirépt, dirége*, ca şi a lui *ę́* în *lę́ǵe, fę́te* etc., alături de fapte morfosintactice şi lexicale, ca: lipsa perfectului simplu şi a formelor de mai mult ca perfect de tipul *mîncásem, lucrásem,* existenţa termenilor *moare* „zeamă de varză“, *curéchi, sudoáre, cute* etc., demonstrează clar că graiurile din Transilvania de sud se deosebesc de cele munteneşti dintr-o epocă destul de veche[40].

Pe de altă parte, asemănările graiurilor transilvănene de sud cu cele munteneşti sunt absolut normale, dacă ne gândim la faptul că „Până în veacul al XII-lea, chiar şi în al XIII-lea […] toţi românii de pe ambele laturi ale Carpaţilor, am trăit împreună, fără nici o graniţă despărţitoare“[41]. Mai mult, voievozii Ţării Româneşti au avut în stăpânire teritorii din sudul Ardealului. Începând cu Vladislav Vlaicu (1366) şi până la Mihai Viteazul, inclusiv, domnii munteni purtau şi titlul de *Herţeg* sau *Duce* (dux) al Ţării Amlaşului şi Făgăraşului,

[39] Cf. Ivănescu, *Problemele capitale*, p. 173-174, 210; idem, *ILR*, p. 318, 319, 332-333.
[40] Frăţilă, *Târnave*, p. 68-69; idem, *Consideraţii*, în AUT, XI, 1973, p. 17-19, 21-22.
[41] Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX (Cercetări de demografie istorică)*, Bucureşti, 1971, p. 98.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

considerate drept „ius antiquum voivodarum Valachiae Transalpinae“[42]. Totuşi, graiurile româneşti dintre Carpaţii Meridionali şi Mureş, au cele mai importante trăsături comune cu celelalte graiuri transilvănene[43].

Încercând să stabilească o cronologie a evoluţiei fenomenului palatalizării labialelor, G. Ivănescu crede că în Transilvania de la nordul Mureşului, acesta era încheiat înainte de secolul al XI-lea, cel mai târziu în anul 1000. Referitor la vechimea fenomenului în zona Transilvaniei de sud, lingvistul ieşean nu se pronunţă ferm: „Nu ştim deocamdată dacă graiul muntean din Ardealul de sud, din cele mai vechi timpuri, palatalizase labialele“[44].

Privind palatalizarea labialelor împreună cu alte fenomene fonetice dialectale petrecute până, cel târziu, în secolul al XII-lea în Transilvania de sud, Vasile Frăţilă consideră, pe bună dreptate, că „graiurile ardeleneşti de la sudul Mureşului, cele care cunosc labialele palatalizate în stadiile *ḱ, ǵ, ń, ĺ, y*, n-au venit din Transilvania de nord, ci aşa cum afirmase D. Macrea, în aria care cunoaşte astăzi stadiile *ḱ, ǵ, ń*, palatalizarea trebuie să aibă cea mai mare vechime“[45]. Argumentele pe care le aduce în susţinerea acestei afirmaţii, demonstrează clar că fenomenul palatalizării labialelor în graiurile ardeleneşti de la sudul Mureşului este străvechi şi s-a petrecut în această zonă, atât pe valea Târnavelor, cât şi în Mărginimea Sibiului[46].

SIGLE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

AICED = „Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice“, Seria A, Bucureşti, 1979 ş.u.

ALRM I = *Micul atlas lingvistic român*. Partea I de Sever Pop, vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942.

---

[42] Cf. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân şi suzeranitatea ungurească*, p. 3, 15; Moga, *Marginea*, p. 58, 63; *Documente, B. Ţara Românească. Veacurile XIII-XV*, p. 51; *Istoria României*, p. 366; Nicolaie Nistor, *Ducatul Amlaşului şi Ţara Făgăraşului, punţi de legătură cu Ţara Românească în Evul Mediu*, în "Mitropolia Ardealului", XXIII, 1973, nr. 7-8, iulie-septembrie, p. 472-474; Dumitrescu-Jippa, Nistor, *op. cit.*, p. 33-39; Nistor, Racoviţan, *op. cit.*, 35; *Istoria Românilor*, IV, p. 177, 252, 276-278, 281, 306, 309, 311, 315-316.

[43] Cf. Frăţilă, *Probleme de dialectologie*, p. 172-181; idem, *Târnave*, p. 69-70.

[44] Ivănescu, *Problemele capitale*, p. 173-174.

[45] Frăţilă, *Târnave*, p. 70; cf. şi Vasile Frăţilă, *Un fenomen fonetic dialectal* ***s>ş, z>j*** *în unele grupuri consonantice urmate de sunete palatale*, în LR, XXV, 1976, nr. 2, p. 213, nota 37.

[46] Cf. Frăţilă, *Târnave*, p. 107, nota 83, p. 108, nota 90.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

ALRR — *Transilvania* = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loşonţi, Bucureşti, EA, vol. I, 1992; vol. II, 1997.

AUT = „Analele Universităţii din Timişoara. Seria ştiinţe filologice“, Timişoara, I, 1963 ş.u.

Axente Banciu — *Materiale* = Axente Banciu, *Materiale pentru studiul dialectelor limbii române,* în „Transilvania“, 1912, nr. 3-4, p. 184-197.

Caragiu, *Compendiu* = Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Compendiu de dialectologie română (nord şi sud-dunăreană),* Bucureşti, EŞE, 1975.

CL = „Cercetări de lingvistică“, Cluj, 1956 ş.u.

DR = „Dacoromania“, Cluj, I, 1920-1921 ş.u.

Dumitrescu-Jippa, Nistor, *Sibiul şi ţinutul* = Aurel Dumitrescu-Jippa, Nicolae Nistor, *Sibiul şi ţinutul în lumina istoriei,* I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976.

EA = Editura Academiei

EŞ = Editura Ştiinţifică

EŞE = Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică

FD = „Fonetică şi Dialectologie“, Bucureşti, I, 1958, ş.u.

Frăţilă, *Consideraţii* = Vasile Frăţilă, *Consideraţii asupra vechimii diferenţierilor dialectale ale dacoromâniei,* în AUT, XI, 1973, p. 9-29.

Frăţilă, *Târnave* = Vasile Frăţilă, *Probleme speciale de dialectologie. Graiul de pe valea inferioară a Târnavelor.* Timişoara, TUT, 1982.

Frăţilă, *Probleme (de dialectologie)* = Vasile Frăţilă, *Probleme de dialectologie română,* Timişoara, TUT, 1986.

Gheţie, Mareş, *Graiurile dacoromâne (*sau *Graiurile sec. XVI)* = Ion Gheţie, Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în sec. al XVI-lea,* Bucureşti, EA, 1974.

GS = „Grai şi suflet“, Bucureşti, I, 1923-1924 ş.u.

Istrate - Turculeţ, *Bistriţa-Năsăud* = G. Istrate, A. Turculeţ, *Cercetări dialectale în judeţul Bistriţa Năsăud,* în FD, VII, 1971, p. 189-227.

Ivănescu, *Problemele capitale* = G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare,* Iaşi, 1948.

Ivănescu, ILR = G. Ivănescu, *Istoria limbii române,* Iaşi, Editura Junimea, 1980.

LL = „Limbă şi literatură“, Bucureşti, I, 1955, ş.u.

LR = „Limba română“, Bucureşti, 1952 ş.u.

Macrea, *Palatalizarea labialelor* = Dimitrie Macrea, *Palatalizarea labialelor în limba română,* în DR, IX, 1938, p. 92-160.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

Matei, Ursan, Bogdănel, *Jina* = Pamfil Matei, Vasile Ursan, Dorin Bogdănel, *Toponimia comunei Jina, Sibiu, Editura Imago*, 1998.

Moga, *Marginea* = Ioan Moga, „*Marginea*“, *Ducatul Amlaşului şi Scaunul Săliştei,* în idem*, Scrieri istorice*, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 56-88.

NALRR — Banat = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni — Banat;* autori: Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu; coordonator, Petru Neiescu; *Date despre localităţi şi informatori,* Bucureşti, EA, 1980; vol. I, Bucureşti, EA, 1980; vol. II, Bucureşti, ER, 1997.

NALR — *Crişana* = *Noul Atlas lingvistic pe regiuni. Crişana*. Autori, Ionel Stan şi Dorin Uriţescu: *Date despre localităţi şi informatori*, Bucureşti, EA, 1996; vol. I, Bucureşti, EA, 1996.

Nistor, Racoviţan, *Consideraţii istorice* = Nicolae Nistor, Mihai Racoviţan, *Consideraţii istorice,* în *Mărginenii Sibiului* (coordonatori: Cornel Irimie, Nicolae Dunăre, Paul Petrescu), Bucureşti, ESE, 1985.

Panaitescu, *Mircea cel Bătrân şi suzeranitatea ungurească* = P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân şi suzeranitatea ungurească,* în „Academia Română. Memoriile secţiunii Istorice“, III, tom XX (3), Bucureşti, 1938.

Păcală, *Răşinari* = Victor Păcală, *Monografia comunei Răşinari,* Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1915.

Petrovici, *Studii* = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie,* Bucureşti, EA, 1970 (volum îngrijit de I. Pătruţ, B. Kelemen şi I. Mării).

Puşcariu, LR (I, II) = Sextil Puşcariu, *Limba română.* I. *Privire generală,* Bucureşti, 1940; II. *Rostirea*, Bucureşti, 1959.

Rosetti, *ILR* = Al. Rosetti, *Istoria limbii române,* Bucureşti, EŞE, 1986.

RS = „Romanosilavica“, Bucureşti, I, 1958, ş.u.

Rusu, *Nord-vestul Olteniei* = Valeriu Rusu, *Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetica. Consideraţii fonologice*, Bucureşti, EA, 1971.

Săliştea Sibiului = *Săliştea Sibiului, străveche vatră românească,* Sibiu, 1990 (coordonator, V. V. Grecu).

SCL=„Studii şi cercetări lingvistice“, Bucureşti, I, 1955 ş.u.

SCŞt = „Studii şi cercetări ştiinţifice“, Filologie, Iaşi, 1950, ş.u.

Şandru, Brânzeu, *Jina* = D. Şandru, F. Brânzeu, *Printre ciobanii din Jina*, I, în GS, V, p. 300-354; II, în GS, VI, p. 193-247; extras, Bucureşti, Socec, 1934.

Tănase, *Poiana* = Eugen Tănase, *Toponimia comunei Poiana Sibiului,* în AUT, V, 1967, p. 9-47.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)

TDR = *Tratat de dialectologie românească* (coordonator, Valeriu Rusu), Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.

Teaha, *Crişul Negru* = Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crişului Negru*, Bucureşti, EA, 1961.

TUT = Tipografia Universității din Timişoara.

Țâra, *Graiul din nord-estul Transilvaniei* = Vasile Țâra, *Graiul din nord-estul Transilvaniei,* în AICED, A, 1, 1979, p. 347-359.

Ursan, *Aspecte ale graiului* = Vasile Ursan, *Aspecte ale graiului din Sălişte,* în *Săliştea Sibiului,* p. 333-344.

Ursan, *Nume de locuri* = Vasile Ursan, *Nume de locuri din Mărginimea Sibiului,* Sibiu, 1995; ediția a II-a, Sibiu, Editura Alma Mater, 2004.

G. Weigand, *Körösch — und Morosch Dialekte* = G. Weigand, *Körösch und Morosch Dialekte,* în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache“ (Rumänisches Seminar „zu Leipzig“), Leipzig, IV, 1897, p. 250-336.

WLAD = Gustav Weigand, *Linguistischer Atlas des dacoromänischen Sprachgebietes,* Leipzig, 1909.

LE TRAITEMENT DES CONSONNES LABIALES DANS LE PATOIS DE *MĂRGINIMEA SIBIULUI*

Résumé

L'une des plus importantes caractéristiques du patois de Mărginimea Sibiului c'est la palatalisation des labiales.

Ce phénomène phonétique se manifeste dans toute la série des consonnes labiales et présente le même état dans toute l'aire étudiée: *p, b, m, f, v* (+ son palatal) > *ḱ, ǵ, ń, ḧ, y (ǵ)*. Dans quelques localités (Jina, Rod, Tilişca) on peut recontrer les situations: *pḱ, bǵ, mń*.

La réalité linguistique du terrain prouve clairement que le phénomène de la palatalisation des labiales dans les patois transylvains du sud de Mureş est aussi ancien dans Mărginimea Sibiului que sur la vallée inférieure des Târnaves.

BDD-V1915 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:25 UTC)